

Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης

Τόμ. 26, Αρ. 1 (2005)

Αφιέρωμα στον Giovanni Sartori

Το γερμανικό κομματικό σύστημα μετά τις εκλογές της 18ης Σεπτεμβρίου 2005: συνέχεια και ρήξεις

Βασιλική Γεωργιάδου

doi: [10.12681/hpsa.14692](https://doi.org/10.12681/hpsa.14692)

Copyright © 2017, Βασιλική Γεωργιάδου

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Γεωργιάδου Β. (2017). Το γερμανικό κομματικό σύστημα μετά τις εκλογές της 18ης Σεπτεμβρίου 2005: συνέχεια και ρήξεις. *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, 26(1), 124-143. <https://doi.org/10.12681/hpsa.14692>

ΤΟ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟ ΚΟΜΜΑΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ
ΜΕΤΑ ΤΙΣ ΕΚΛΟΓΕΣ ΤΗΣ 18^{ης} ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 2005:
ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΚΑΙ ΡΗΞΕΙΣ

*Βασιλική Γεωργιάδου**

1. ΠΡΟΚΗΡΥΞΗ ΠΡΩΩΡΩΝ ΕΚΛΟΓΩΝ ΚΑΙ ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΗΣ
ΓΝΩΜΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ. ΜΙΑ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ

Στις 12 Σεπτεμβρίου 2005, στο Αμβούργο, η ομάδα των παρατηρητών των γερμανικών εκλογών είχε προγραμματισμένη επίσκεψη στην εφημερίδα *Die Zeit*.¹ Ο αρχισυντάκτης της, Giovanni di Lorenzo, που υποδέχεται την ομάδα, εξηγεί τα παράδοξα της εκλογικής αναμέτρησης. Μεταξύ άλλων, λέει: Μέχρι τις εκλογές της 22ας Μαΐου στο ομόσπονδο κρατίδιο της Βόρειας Ρηνανίας-Βεστφαλίας για την ανάδειξη του τοπικού κοινοβουλίου, τη χώρα κυβερνούσε ένας κοκκινο-πράσινος συνασπισμός. Η δραματική ήττα της SPD εκεί (μετά από 39 χρόνια βρέθηκε εκτός κυβέρνησης παραδίδοντας τη σκυτάλη στην CDU και πετυχαίνοντας το χειρότερο εκλογικό σκορ του Σοσιαλδημοκρατικού κόμματος από το 1954 στο πληθυσμιακά μεγαλύτερο κρατίδιο που αποτελούσε κομματικό και εκλογικό κάστρο της SPD) συνοδεύτηκε από το αίτημα του καγκελάριου Gerhard Schroeder για διάλυση της Ομοσπονδιακής Βουλής και προκήρυξη πρόωρων εκλογών. Όμως, με τον τρόπο αυτό είναι σαν να συντελέστηκε ήδη μια κυβερνητική αλλαγή, με την CDU/CSU να κυβερνά έκτοτε τη χώρα, παρατηρεί ο di Lorenzo.

Θα προσθέταμε, ενισχύοντας την άποψή του, ότι το υπάρχον δημοσκοπικό υλικό δικαιολογεί τη δημιουργία μιας τέτοιας παράστασης. Σε όλες τις με-

* Η Βασιλική Γεωργιάδου είναι Επίκουρος Καθηγήτρια Πολιτικής Επιστήμης στο Πάντειο Πανεπιστήμιο.

1. Από τη δεκαετία του 1970, η Γερμανική Υπηρεσία Ακαδημαϊκών Ανταλλαγών (DAAD) οργανώνει μια διεθνή αποστολή με τη συμμετοχή ειδικών που παρακολουθούν την εξέλιξη του προεκλογικού αγώνα και την έκβαση των ομοσπονδιακών εκλογών. Η γράφουσα ευχαριστεί τη DAAD που τη συμπεριέλαβε στην αποστολή για τις εκλογές του Σεπτεμβρίου 2005.

τρήσεις, ήδη από τον Μάρτιο του 2005, τα ποσοστά των κομμάτων της Ένωσης (CDU και CSU) στην πρόθεση ψήφου ήταν υψηλά (παρά τις όποιες διακυμάνσεις, βρισκόταν πάνω από το 40% μέχρι το τέλος της προεκλογικής περιόδου). Μάλιστα, την περίοδο Μαΐου-Ιουνίου οι μετρήσεις έδιναν στην CDU/CSU μέχρι 47%-48% (στοιχεία Infratest dimap και Ινστιτούτου Δημοσκοπήσεων Allensbach), ενώ τότε κάποιος δεν απέκλειαν την πιθανότητα, μετά τη 18η Σεπτεμβρίου, η εκλογική αριθμητική να επέτρεπε τη δημιουργία μιας κυβέρνησης αποτελούμενης μόνο από τα κόμματα της Ένωσης. Επιπλέον, η διαφορά στην πρόθεση ψήφου μεταξύ των δύο μεγάλων κομμάτων (CDU/CSU και SPD) μετρήθηκε μέχρι και 20 ποσοστιαίες μονάδες υπέρ των κομμάτων της Ένωσης (αρχές Ιουνίου 2005, στοιχεία Infratest dimap και Ινστιτούτου Δημοσκοπήσεων Allensbach), ενώ, σε όλες τις δημοσιευμένες δημοσκοπήσεις λίγο πριν από τις εκλογές, δεν έπεσε κάτω από τις 7 μονάδες (2η εβδομάδα Σεπτεμβρίου 2005, στοιχεία Infratest dimap και Forschungsgruppe Wahlen/FGW).

Την παράσταση στην κοινή γνώμη μιας *οιονεί κυβερνώσας* CDU/CSU ενίσχυαν οι προγραμματικές θέσεις της CDU, η οποία υπερασπιζόταν σε πολλά σημεία το μεταρρυθμιστικό πρόγραμμα της κοκκινο-πράσινης κυβέρνησης (Agenda 2010), ένα πρόγραμμα που η SPD είχε σχεδόν εγκαταλείψει (Agenda minus), ενώ η CDU ήθελε να το προχωρήσει και να το επαυξήσει (Agenda plus). Επιπλέον, η παράσταση αυτή μιας *οιονεί κυβερνώσας* Ένωσης είχε μια απολύτως πραγματική βάση, καθώς οι Χριστιανοδημοκράτες και οι Χριστιανοκοινωνιστές, μαζί με τους Φιλελεύθερους, διατηρούν την απόλυτη πλειοψηφία των ψήφων στο Bundesrat (43 από τις 69 ψήφους), όπου επικυρώνεται ένα σημαντικό μέρος των αποφάσεων της Ομοσπονδιακής Βουλής.

Μετά από τρεις και κάτι μήνες μιας *οιονεί κυβερνώσας* CDU/CSU δεν αποκλείεται οι εκλογείς να ψηφίσουν, κυριολεκτικά αυτή τη φορά, εκ νέου υπέρ της αλλαγής, καταψηφίζοντας και τα κόμματα της Ένωσης, κατέληξε ο di Lorenzo. Το αποτέλεσμα των εκλογών της 18ης Σεπτεμβρίου έδειξε ότι ο αρχισυντάκτης της εφημερίδας *Die Zeit* βρέθηκε, με την ανάλυσή του, πιο κοντά στην πραγματικότητα και, πάντως, κατανόησε πιο εύστοχα από τους επαγγελματίες ερευνητές της κοινής γνώμης τις διαθέσεις του εκλογικού σώματος να καταψηφίσει τόσο την εκλεγμένη κοκκινο-πράσινη κυβέρνηση όσο και την *οιονεί κυβερνώσα* CDU/CSU.

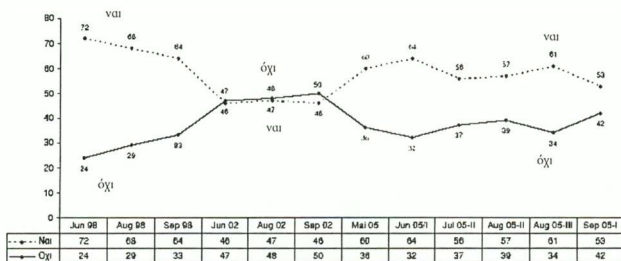
2. Η ΠΟΡΕΙΑ ΠΡΟΣ ΤΙΣ ΕΚΛΟΓΕΣ. ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΜΕΤΑΞΥ ΑΤΟΜΙΚΩΝ ΠΡΟΘΕΣΕΩΝ ΨΗΦΟΥ ΚΑΙ ΣΥΛΛΟΓΙΚΩΝ ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΩΝ

Παρά τις πρώτες εντυπώσεις που δημιουργεί το δημοσκοπικό υλικό κυρίως ως προς τα στοιχεία για την πρόθεση ψήφου, υπήρχαν σημαντικές ενδείξεις σε όλη την προεκλογική περίοδο, ότι το εκλογικό σώμα είχε μια *αμφιθυμική* και *ασταθή στάση* στο θέμα της κυβερνητικής αλλαγής και της σύνθεσης της νέας κυβέρνησης. Θα αναφερθούμε σε ορισμένες από πιο χαρακτηριστικές αυτές ενδείξεις:

1) Στο εκλογικό σώμα δεν είχε εμποδωθεί μια σαφής διάθεση για αλλαγή κυβέρνησης. Ενώ τον Μάιο 64% των ψηφοφόρων απαντούσε καταφατικά στο ερώτημα αν «είναι πια καιρός να κυβερνήσουν άλλα κόμματα», τους επόμενους δύο μήνες το ποσοστό αυτό έπεσε στο 56%-57%, για να αυξηθεί τον Αύγουστο στο 61% και να πέσει τον Σεπτέμβριο στο 53% έναντι 42% εκείνων που έλεγαν «όχι» σε ένα τέτοιο ενδεχόμενο. Στις θετικές και τις αρνητικές απαντήσεις στο σχετικό ερώτημα δεν παρατηρείται μόνο ένα ζικ-ζακ, γεγονός που φανερώνει την αμφιθυμία και αναποφασιστικότητα των εκλογέων στο θέμα της αλλαγής κυβέρνησης. Παρότι οι θετικές απαντήσεις στο ερώτημα παρέμειναν πλειοψηφικές καθόλη την προεκλογική περίοδο, ωστόσο θα πρέπει να συνυπολογιστεί ότι ως εναλλακτικά κυβερνητικά σχήματα, οι εκλογείς δεν είχαν κατά νου μόνο το σχήμα μιας μαυρο-κίτρινης κυβέρνη-

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1

Είναι καιρός να κυβερνήσουν άλλα κόμματα;

Αποτελέσματα σε %

Πηγή: Forschungsgruppe Wahlen, *Politbarometer*, 2005.

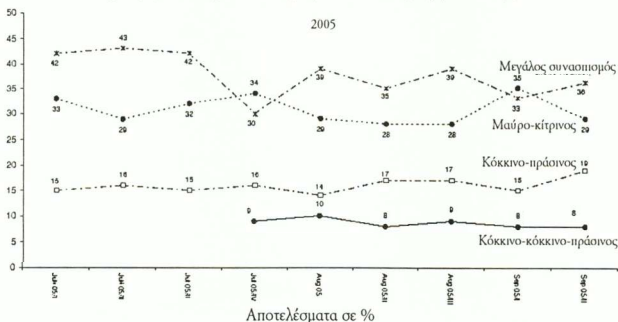
σης, αλλά και εκείνο μιας κυβέρνησης μεγάλου συνασπισμού. Ένα τέτοιο ενδεχόμενο είχε ήδη θεματοποιηθεί στη διάρκεια του προεκλογικού αγώνα.

II) Σε όλη τη διάρκεια της διευρυμένης προεκλογικής περιόδου, από τα τέλη Μαΐου έως τον Σεπτέμβριο του 2005, στην ερώτηση «ποιος κυβερνητικός συνασπισμός είναι καλύτερος για τη Γερμανία», η επιλογή «μια κυβέρνηση μεγάλου συνασπισμού» συγκέντρωνε διαρκώς (με εξαίρεση τις μετρήσεις που έγιναν στα τέλη Ιουλίου και στις αρχές Σεπτεμβρίου) τις περισσότερες θετικές απαντήσεις, αν και θα πρέπει να σημειωθεί ότι το ποσοστό αυτό ήταν ελαφρώς αλλά συνεχώς πτωτικό (42%-43% τον Ιούνιο, 35%-36% τον Σεπτέμβριο), όσο πλησιάζαμε προς τη χρονική στιγμή των εκλογών και ο κομματικός ανταγωνισμός γινόταν περισσότερο διλημματικός και αποκτούσε μεγαλύτερη ιδεολογική ένταση.

Βέβαια, να σημειωθεί, ότι στην ανοικτή ερώτηση «ποιον κυβερνητικό συνασπισμό εσείς προτιμάτε» το μαυρο-κίτρινο σχήμα συγκέντρωνε τις περισσότερες απαντήσεις, ενώ ο μεγάλος συνασπισμός ερχόταν σταθερά δεύτερος στις προτιμήσεις των ερωτωμένων (στοιχεία FGW). Στη περίπτωση αυτή, η έκφραση προτίμησης για κυβερνητικό σχήμα λειτουργούσε ως ένα είδος ατομικής πρόθεσης ψήφου υπέρ ενός κυβερνητικού συνασπισμού, ενώ στην πρώτη περίπτωση οι απαντήσεις δίνονταν με γνώμονα το τι αξιολογούν οι εκλογείς ότι είναι το καλύτερο για τη χώρα.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2

Ποιος κυβερνητικός συνασπισμός είναι καλύτερος για τη Γερμανία

Πηγή: Infratest dimap, *Deutschland Trend*, Ιούλιος-Σεπτέμβριος 2005.

III) Παρά το άνετο προβάδισμα της CDU/CSU στην πρόθεση ψήφου και παρά το γεγονός ότι το μαυρο-κίτρινο σχήμα ερχόταν πρώτο στις ατομικές προτιμήσεις των εκλογέων ως προς τη σύνθεση της νέας κυβέρνησης, δεν καταγραφόταν ένα ρεύμα υπέρ των κομμάτων της Ένωσης όσον αφορά το *κόμμα που θα ηγείτο του νέου, ανεξαρτήτως σύνθεσης, κυβερνητικού σχηματισμού*: ενώ κατά τη διάρκεια της προεκλογικής περιόδου του 2002, από τον Αύγουστο και μετά, η SPD είχε ένα σαφές προβάδισμα στις προτιμήσεις του εκλογικού σώματος προκειμένου αυτή να ηγηθεί της νέας κυβέρνησης (τον Σεπτέμβριο του 2002 το 55% προτιμούσε μια κυβέρνηση υπό την ηγεσία της SPD, ενώ μόλις το 34% προτιμούσε μια κυβέρνηση υπό την CDU/CSU), στην πρόσφατη προεκλογική περίοδο το προβάδισμα της CDU/CSU ήταν εξαιρετικά ισχνό (3 ποσοστιαίες μονάδες τον Ιούλιο, 7 στις αρχές Αυγούστου, 5 στα τέλη Αυγούστου και στις αρχές Σεπτεμβρίου του 2005). Σημειωτέον ότι και το 2002 η μάχη ήταν στήθος με στήθος και, παρά το άνετο προβάδισμα της SPD στις προτιμήσεις του εκλογικού σώματος για το ποιο κόμμα προτιμούσαν οι εκλογείς να ηγηθεί της κυβέρνησης, η διαφορά των δύο μεγάλων κομμάτων σε ψήφους ήταν τότε τελικώς μόλις 6,5 χιλιάδες υπέρ της SPD.

Αμφιθυμία και αστάθεια στο εκλογικό σώμα από τη μια μεριά, αριθμητική σαφήνεια στην κομματική πρόθεση ψήφου από την άλλη, αλλά και *διάσταση* μεταξύ ατομικών προτιμήσεων αφενός και συλλογικών παραστάσεων για τις ανάγκες και το συμφέρον της χώρας αφετέρου, μετέτρεψαν τις εκλογές της 18ης Σεπτεμβρίου 2005 στη Γερμανία, μέχρι τέλους, σε έναν *γρίφο*. Ήταν όντως γρίφος οι εκλογές αυτές ή, μήπως, όχι και τόσο;

Η έκβαση των εκλογών αυτών θεωρήθηκε ένα «παράδοξο» και το αποτέλεσμά τους ένα «χάος». Ωστόσο, μια τέτοια έκβαση και ένα τέτοιο αποτέλεσμα δεν απέχουν πολύ από την προηγούμενη εκλογική συγκυρία της 22ας Σεπτεμβρίου 2002. Και τότε η Ένωση είχε στις δημοσκοπήσεις ένα σημαντικό προβάδισμα στην πρόθεση ψήφου τουλάχιστον 5 ποσοστιαίων μονάδων για αρκετούς μήνες πριν από τις εκλογές (το προβάδισμα είχε φτάσει στις 9 μονάδες τον Μάιο του 2002, στοιχεία Infratest dimar), το οποίο ωστόσο (και αυτή είναι η διαφορά με τις τελευταίες εκλογές) εξανεμίστηκε λίγες εβδομάδες πριν από την προσφυγή στις κάλπες. Το αποτέλεσμα των εκλογών του 2002 έφερε CDU/CSU και SPD σε μια σχεδόν απόλυτη ισοπαλία, με την SPD να βρίσκεται ελαφρώς μπροστά και τον κοκκινο-πράσινο συνασπισμό να προηγείται κατά 1,2 ποσοστιαία μονάδα της μαυρο-κίτρινης αντιπολίτευσης και να έχει έτσι μια πλειοψηφία τεσσάρων εδρών στο Bundestag (306 από τις συνολικά 603 έδρες).

Το αποτέλεσμα των εκλογών του 2002 δεν υπήρξε τόσο ριζικά διαφορετικό από αυτό των τωρινών. Το γεγονός, πάντως, ότι το αποτέλεσμα εκείνο εξασφάλισε τη δημιουργία κυβερνητικού συνασπισμού, το γεγονός επιπλέον ότι η CDU/CSU έχασε την κυβέρνηση αλλά όχι τις εκλογές, εφόσον η δύναμή της ήταν ισοδύναμη με εκείνη της SPD, δεν δημιουργούσε προϋποθέσεις για μια ουσιαστική κριτική επανεξέταση θέσεων, προγραμμάτων και πολιτικών των δύο μεγάλων κομμάτων (βλ. Eisel, 2002, σ. 5 κ.ε.).

Με άλλα λόγια: το αποτέλεσμα των εκλογών του 2002 δεν διαβάστηκε σωστά από τα κομματικά επιτελεία (βλ. Eisel, 2002, σ. 4-11): δεν διαγνώστηκαν οι αμφιθυμικές διαθέσεις στο εκλογικό σώμα, οι οποίες δημιουργούν συνθήκες διαρκούς αστάθειας και μεταβλητότητας στις επιλογές των ψηφοφόρων. Όπως δείχνουν οι δύο τελευταίες εκλογικές αναμετρήσεις στη Γερμανία, οι εκλογές γίνονται ολοένα και περισσότερο ένα ανοικτό παίγνιο, πολύ περισσότερο όταν η αστάθεια και αμφιθυμία των εκλογέων συναντώνται με αλλαγές στις ιδιότητες και τα χαρακτηριστικά των κομμάτων.

3. «ΤΟ ΜΕΤΑ ΥΠΗΡΧΕ ΗΔΗ ΑΠΟ ΠΡΙΝ». Η, ΠΩΣ Ο ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΚΟΜΜΑΤΩΝ ΟΔΗΓΗΣΕ ΣΤΗ ΔΙΠΛΗ ΗΤΤΑ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ ΚΑΙ ΑΝΤΙΠΟΛΙΤΕΥΣΗΣ

Η εκλογική αναμέτρηση της 18ης Σεπτεμβρίου 2005 στη Γερμανία εξέλεξε τη 16η Ομοσπονδιακή Βουλή, αλλά δεν ανέδειξε νικητή: η διαφορά των δύο μεγάλων κομμάτων (CDU/CSU, SPD) ήταν της τάξεως της μιας ποσοστιαίας μονάδας υπέρ των κομμάτων της Ένωσης και, πάντως, δεν ήταν ικανή να δημιουργήσει μια μαυρο-κίτρινη πλειοψηφία, ούτε βέβαια και μια κοκκινο-πράσινη, στην Ομοσπονδιακή Βουλή.

Η CDU/CSU, με το 35,2% των ψήφων που έλαβε στις πρόσφατες εκλογές, πέτυχε μια ισχνή και, πάντως, αναποτελεσματική νίκη, αλλά και το τρίτο χειρότερο αποτέλεσμά της στην εκλογική ιστορία της σε ομοσπονδιακό επίπεδο. Το πρώτο από αυτά είχε σημειωθεί το 1949, όταν η Ένωση είχε συγκεντρώσει το 31% των ψήφων στο πλαίσιο, όμως, μιας πολυκομματικής αναμέτρησης των δέκα κοινοβουλευτικών κομμάτων, στην οποία παρατηρήθηκε ισχυρός κατακερματισμός του συντηρητικο-χριστιανικού κομματικού στρατοπέδου. Το δεύτερο χειρότερο αποτέλεσμά της σημειώθηκε το 1998, με το ποσοστό της να κυμαίνεται τότε στο 35,1% και τον πολιτικά εξαντλημένο Helmut Kohl να δίνει απέναντι στον πανίσχυρο την εποχή εκείνη Gerhard

Schroeder μια τελευταία προσωπική μάχη μετά από 16 χρόνια συνεχούς παρουσίας του στην καγκελαρία και στην πολιτική σκηνή.

Η SPD, με το 34,3% των ψήφων που κατέκτησε στις εκλογές της 18ης Σεπτεμβρίου, απέφυγε μια εκλογική συντριβή, πέτυχε όμως το πέμπτο χαμηλότερο εκλογικό σκορ μετά από εκείνο των εκλογών του 1949 (29,2%) και του 1953 (28,8%), όταν είχε να ανταγωνιστεί στα αριστερά της το Κομμουνιστικό Κόμμα (DKP) αλλά και να αντιμετωπίσει τον φόβο της κομμουνιστικής απειλής στο εκλογικό σώμα. Το σημερινό της ποσοστό είναι, επίσης, χαμηλότερο από εκείνο του 1957 (31,8%), όταν δεν είχε ακόμη κάνει το άνοιγ-

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

Αποτελέσματα ομοσπονδιακών εκλογών, 1949-2005 (%)

ΕΚΛΟΓΕΣ	CDU/CSU	SPD	FDP	GRUENEN	PDS*
1949	31,0	29,2	11,9		
1953	45,2	28,8	9,5		
1957	50,2	31,8	7,7		
1961	45,3	36,2	12,8		
1965	47,6	39,3	9,5		
1969	46,1	42,7	5,8		
1972	44,9	45,8	8,4		
1976	48,6	42,6	7,9		
1980	44,5	42,9	10,6		
1983	48,8	38,2	6,9	5,6	
1987	44,3	37,0	9,1	8,3	
1990	43,8	33,5	11,0	5,1	2,4
1994	41,5	36,4	6,9	7,3	4,4
1998	35,1	40,9	6,2	6,7	5,1
2002	38,5	38,5	7,4	8,6	4,0
2005	35,2	34,2	9,8	8,1	8,7**

* Στις εκλογές του 1990, το όριο του 5% για την είσοδο ενός κόμματος στην Ομοσπονδιακή Βουλή ίσχυσε ξεχωριστά για την Ανατολική και τη Δυτική Γερμανία. Η PDS είχε λάβει το 16,4% των ψήφων στις εκλογικές περιφέρειες της πρώην DDR και εξασφάλισε την είσοδό της στο Bundestag. Στις επόμενες εκλογές εισήλθε στη Βουλή καθώς είχε εκλέξει απευθείας τρεις βουλευτές, χωρίς όμως να πιάσει το όριο του 5%, που πλέον ίσχυε ενιαία για ολόκληρη την επικράτεια. Το 2002 εξέλεξε απευθείας δύο βουλευτές και έχοντας συγκεντρώσει το 4% των ψήφων δεν εκπροσωπήθηκε στο Bundestag.

** Die Linkspartei και PDS.

Πηγή: <http://www.election.de> και <http://www.bundeswahlleiter.de>

μά της προς το Κέντρο με την ψήφιση δύο χρόνια μετά του Προγράμματος Αρχών του Bad Godesberg, αλλά και χαμηλότερο εκείνου των εκλογών της Επανενώσης (1990, 33,5%), όταν η SPD, κόντρα στο πολιτικό κλίμα της εποχής, είχε εκφράσει ανοικτά τις επιφυλάξεις της όσον αφορά τις ακολουθούμενες διαδικασίες της γερμανικής ενοποίησης.

Στην τελευταία εκλογική μάχη δεν σημειώθηκε, όμως, μόνο μια *διπλή ήττα* των Σοσιαλδημοκρατών αφενός και των Χριστιανοδημοκρατών και Χριστιανοκοινωνιστών αφετέρου. Στις εκλογές αυτές την ήττα γνώρισαν *από κοινού* τα μεγάλα λαϊκά-πολυσυλλεκτικά κόμματα. Το ποσοστό εκλογικής συσπείρωσης SPD και CDU/CSU είναι το χαμηλότερο από το 1953 (μόλις 69,4%). Βέβαια, σε όλες τις εκλογικές αναμετρήσεις από τις εκλογές της Επανενώσης και μετά παρατηρείται μια σταδιακή πτώση των ποσοστών που συγκεντρώνουν τα μεγάλα κόμματα αθροιστικά. Ωστόσο, για δεύτερη φορά από τις πρώτες ομοσπονδιακές εκλογές του 1949 (τότε CDU/CSU και SPD α-ριθμούσαν μόλις το 60,2% των ψήφων) το ποσοστό αυτό έπεσε κάτω από το 70%. Πρόκειται για ένα άθροισμα ψήφων που δεν διασφαλίζει την απαιτούμενη εκλογική βάση των κομμάτων που διεκδικούν την κυβέρνηση και δεν δημιουργεί κοινοβουλευτικές πλειοψηφίες ικανές να συγκροτήσουν κυβερνήσεις συνασπισμού ενός μεγάλου κόμματος με έναν μικρότερο κομματικό εταίρο (δικομματικές κυβερνήσεις μικρού συνασπισμού).

Η ήττα SPD και CDU/CSU από κοινού και ξεχωριστά είναι, κατά κύριο λόγο, το αναπότρεπτο αποτέλεσμα δύο μακροχρόνιων διεργασιών που εξελίσσονται παράλληλα στα δύο μεγάλα κόμματα της Γερμανίας. Η πρώτη αφορά τη σταδιακή αποδυνάμωση της ικανότητας που διαθέτουν πολιτικά κόμματα, τα οποία στηρίζονται σε κοινωνικο-πολιτισμικά περιβάλλοντα, να συγκρατούν την παραδοσιακή εκλογική βάση τους και να κερδίζουν εκλογές έχοντας ως σταθερό υποστηρικτικό πυρήνα τη βάση αυτή. Η δεύτερη διεργασία έχει να κάνει με την αδυναμία που σταδιακά εμφανίζουν πολιτικά κόμματα, τα οποία βλέπουν την παραδοσιακή εκλογική τους βάση να έχει συρρικνωθεί, να συσπειρώνουν στον κορμό τους μετακινούμενους ψηφοφόρους. Με άλλα λόγια, τα χαμηλά ποσοστά των Σοσιαλδημοκρατών και των κομμάτων της Ένωσης στις τελευταίες εκλογές και η διαρκώς πτωτική αθροιστική εκλογική τους δύναμη σε όλες τις αναμετρήσεις της τελευταίας δεκαπενταετίας καταδεικνύουν την κρίση των κομμάτων-milieu, αλλά και την αποδυνάμωση των λαϊκών-πολυσυλλεκτικών χαρακτηριστικών των σύγχρονων κυβερνητικών κομμάτων.

4. ΚΟΜΜΑΤΑ ΜΑΖΙΚΗΣ ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗΣ ΚΑΙ ΕΚΛΟΓΙΚΗΣ ΣΥΣΠΕΙΡΩΣΗΣ ΣΕ ΚΡΙΣΗ. Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ SPD ΚΑΙ ΤΗΣ CDU/CSU

SPD και CDU βλέπουν από χρόνια τη φυσική βάση των κομμάτων τους να συρρικνώνεται. Η SPD το ένιωσε αυτό με την άνοδο του μεταβιομηχανισμού, όταν ο αριθμός των βιομηχανικών εργατών και των συνδικαλισμένων εργατών και εργαζομένων άρχισε να περιορίζεται δραματικά. Το 1960 50% του εργατικού δυναμικού στην ΟΔΓ ήταν βιομηχανικοί εργάτες. Το 1995 το ποσοστό αυτό έπεσε στο 36% και το 2004 στο 31%.² Επιπλέον, στις αρχές της δεκαετίας του 1950 το 35% των εκλογέων της SPD ήταν συνδικαλισμένοι βιομηχανικοί εργάτες, το 1998 το ποσοστό τους ανερχόταν στο 17%, ενώ στις τελευταίες εκλογές μόνο 9% της εκλογικής δύναμης των Σοσιαλδημοκρατών προέρχεται από αυτή την ομάδα (Hartenstein, 2002, σ. 61-62, και Forschungsgruppe Wahlen, 2005).

Η CDU αντιλαμβάνεται τη συρρίκνωση της εκλογικής βάσης του χριστιανικο-καθολικού milieu ιδίως με την επιτάχυνση των διεργασιών της εκκοσμίκευσης και της αποεκκλησιαστικοποίησης από τη δεκαετία του 1970 και μετά, καθώς περιορίζεται ο αριθμός των εκκλησιαζόμενων χριστιανών στην ΟΔΓ. Τις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες περίπου το ήμισυ των καθολικών ανήκε στα ενεργά μέλη της εκκλησίας, καθώς εκκλησιαζόταν τουλάχιστον μία φορά το μήνα. Το ποσοστό αυτό είναι έκτοτε διαρκώς πτωτικό και σήμερα, με την ίδια συχνότητα, δεν εκκλησιάζεται παρά περίπου το 20% των καθολικών (Lukas, 2000: Pappi, 1985, σ. 263-290: Schmitt, 1985, σ. 291-329). Ωστόσο, αν στις αρχές της δεκαετίας του 1950 το 40% των εκλογέων της CDU ήταν τακτικά εκκλησιαζόμενοι καθολικοί, το 1998 το ποσοστό αυτό είχε περιοριστεί στο 13% (Hartenstein, 2002, σ. 61-62). Βέβαια, μέχρι σήμερα, η SPD εξακολουθεί να συγκεντρώνει την πλειοψηφία των ψήφων των συνδικαλιστικά οργανωμένων εργατών, παρά την πτωτική τάση που καταγράφεται στα εκλογικά ποσοστά της σε αυτή την ομάδα. Τηρουμένων των αναλογιών το ίδιο συμβαίνει στην CDU/CSU, η οποία διατηρεί ακόμη μια ισχυρή πλειοψηφία στους πιστούς καθολικούς που εκπληρώνουν συστηματικά το «κυριακάτικο καθήκον» τους, αν και σε αυτούς παρατηρείται επίσης μια σταδιακή χαλάρωση της εκλογικής επιρροής της.

Τα δύο κοινωνικο-πολιτισμικά περιβάλλοντα, το εργατικό και το καθολι-

2. Τα στοιχεία προέρχονται από την Ομοσπονδιακή Στατιστική Υπηρεσία της Γερμανίας. Όλα τα ποσοστά περιλαμβάνουν και τους εκπαιδευόμενους σε σχετικά επαγγέλματα, βλ. <http://www.destatis.de>.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

*Ψήφος και κοινωνικο-πολιτισμικά περιβάλλοντα,
Δυτική Γερμανία 1976-2005 (αποτελέσματα σε %)*

	Συνδικαλισμένοι εργάτες που ψηφίζουν SPD	Τακτικά εκκλησιαζόμενοι καθολικοί που ψηφίζουν CDU/CSU
1976	67	84
1980	62	74
1983	68	78
1987	64	70
1990	58	78
1994	60	74
1998	66	70
2002	59	67*
2005	55	67

* Τακτικά εκκλησιαζόμενοι καθολικοί και προτεστάντες συνολικά.

Πηγή: Hartenstein, 2002, σ. 62, και Forschungsgruppe Wahlen.

κό, που αποτελούσαν αντιστοίχως τον σκληρό εκλογικό πυρήνα των Σοσιαλδημοκρατών και των Χριστιανοδημοκρατών/Χριστιανοκοινωνιστών, περιορίστηκαν αριθμητικά, αποδυναμώθηκαν πολιτικά και μεταλλάχθηκαν κοινωνικο-πολιτισμικά. Στο μεταξύ, ενδυναμώθηκε όμως, τόσο από την πλευρά της Ένωσης όσο και από την πλευρά της SPD, η ικανότητα πολυσυλλεκτικής ενσωμάτωσης των ψηφοφόρων. Στη δεκαετία του 1970 και του 1980 γίνεται εμφανής αυτή η τάση, καθώς παρατηρείται αύξηση της εκλογικής διείσδυσης Σοσιαλδημοκρατών και Χριστιανοδημοκρατών/Χριστιανοκοινωνιστών σε ομάδες ψηφοφόρων που κατά το παρελθόν παρέμεναν αυστηρά προσπωμένες σε ένα από τα δύο μεγάλα κόμματα.

Στεκόμενοι σε ορισμένα παραδείγματα που πιστοποιούν την παραπάνω τάση, να αναφέρουμε ενδεικτικά ότι από τις αρχές της δεκαετίας του 1970 μεγαλώνει η επιρροή της SPD στις γυναίκες, οι οποίες βρισκόνταν παραδοσιακά υπό την ισχυρή εκλογική επιρροή της CDU/CSU. Το 1980 κλείνει η ψαλίδα μεταξύ CDU/CSU και SPD στις ψήφους των γυναικών, με τα δύο κόμματα να καταγράφουν την περίοδο εκείνη ακριβώς τα ίδια ποσοστά (43,9% η CDU/CSU, 43,7% η SPD) στον γυναικείο πληθυσμό (βλ. Woyke, 2002, σ. 50). Παρότι η ισοροπία αυτή ανατράπηκε και πάλι υπέρ της CDU/CSU, από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 η SPD θα αποκτήσει το προβάδισμα στις ψήφους

φους των γυναικών και θα το διατηρήσει στις τρεις τελευταίες εκλογικές αναμετρήσεις, παρά τις απώλειες (-4 ποσοστιαίες μονάδες) που είχε στις γυναίκες ψηφοφόρους στις πρόσφατες εκλογές.

Ταυτοχρόνως, διερύνεται η διείσδυση των κομμάτων της Ένωσης στους συνδικαλισμένους, οι οποίοι, επίσης παραδοσιακά, ψήφιζαν τους Σοσιαλδημοκράτες. Το 1983 κλείνει η ψαλίδα σε αυτήν την κατηγορία ψηφοφόρων, με τους συνδικαλιστικά οργανωμένους ιδιωτικούς και δημοσίους υπαλλήλους να μοιράζουν τις ψήφους τους σχεδόν εξίσου στους Σοσιαλδημοκράτες (46%) και τα κόμματα της Ένωσης (45%) (Woyke, 2002, σ. 51). Παρότι και αυτή η ισοροπία γρήγορα ανατράπηκε υπέρ της SPD, η CDU/CSU βελτίωσε έκτοτε την εκλογική επιρροή της στους οργανωμένους στα συνδικάτα, ενώ η SPD είχε διαρκείς εκλογικές απώλειες στην ομάδα αυτή (ό.π. και Wahllexikon). Από τα τέλη της δεκαετίας του 1960 βελτίωσε, όμως, και η SPD την εκλογική επιρροή της στους καθολικούς ψηφοφόρους, με τις ψήφους των τελευταίων στις εκλογές του 1972 σχεδόν να μοιράζονται μεταξύ των Χριστιανοδημοκρατών/Χριστιανοκοινωνιστών (48%) και των Σοσιαλδημοκρατών (43%) (Pappi, 1973, σ. 199· Schmidt, 1982, σ. 580).

Παρότι γνωρίζουμε ότι αυξημένη εκλογική επιρροή απέκτησε η SPD κυρίως στους αποστασιοποιημένους από την Εκκλησία καθολικούς, η ιδεολογικο-πολιτική στροφή και ο πολυσυλλεκτικός προσανατολισμός της, που εγκαινιάστηκαν με την ψήφιση του Προγράμματος Αρχών του Bad Godesberg, υπήρξαν εξελίξεις καθοριστικές για τη διείσυσή της σε ομάδες ψηφοφόρων προνομιακά διεκδικήσιμες από την CDU/CSU.

Από τη δεκαετία του 1980, τα κυβερνητικά κόμματα στη Γερμανία βρίσκονται σε μια διαδικασία σταδιακής σύγκλισης προς το Κέντρο. Η πορεία της κομματικής σύγκλισης εντείνεται όσο πλησιάζουμε προς τα τέλη της δεκαετίας του 1980 και συνεχίζεται σε όλη τη δεκαετία του 1990, με τους Πράσινους και τους Φιλελεύθερους να μετέχουν επίσης στην πορεία αυτή. Η σύγκλιση προς το Κέντρο καθιστά τα μεγάλα κόμματα περισσότερο ανταγωνίσιμα μεταξύ τους στο πεδίο του εκλογικού αγώνα και της διεκδίκησης των ψηφοφόρων, όπως εξάλλου φαίνεται από τα στοιχεία του πίνακα 3.

Κατά τις τρεις τελευταίες εκλογικές αναμετρήσεις στην ΟΔΓ, σε αρκετές από τις ομάδες εκλογέων, ταξινομημένες βάσει του φύλου, της ηλικίας, του μορφωτικού επιπέδου, της θέσης στην απασχόληση, του θρησκευματος και της συνδικαλιστικής ένταξης, παρατηρείται μια «τάση εξουδετέρωσης» των διαφορών όσον αφορά την εκλογική επιρροή των δύο μεγάλων κομμάτων (Neu, 2005, σ. 4). Για παράδειγμα, το προβάδισμα της SPD στα χαμηλά μορ-

ΠΙΝΑΚΑΣ 3

Εκλογική επιλογή με βάση το φύλο, την ηλικία, το εκπαιδευτικό επίπεδο, το επάγγελμα, το θρησκευτικό δόγμα και τη συνδικαλιστική ένταξη, Ομοσπονδιακές εκλογές 1998, 2002 και 2005 (αποτελέσματα σε %)

	SPD			CDU/CSU		
	1998	2002	2005	1998	2002	2005
ΦΥΛΟ:						
Άνδρες	41	36	33	45	40	35
Γυναίκες	41	40	36	39	37	35
ΗΛΙΚΙΑ:						
18-29	39	37	35	29	33	29
30-44	42	40	33	29	33	31
45-59	43	38	35	42	40	33
60 και άνω	39	38	34	45	46	43
ΜΟΡΦΩΣΗ:						
Ανώτερη/-τατη	35	34	30	30	32	33
Μεσαία	40	38	34	35	39	35
Χαμηλή	46	42	38	38	41	38
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ:						
Εργάτες	49	42	37	29	37	30
Ιδιωτ. Υπάλληλοι	44	39	36	30	35	31
Δημ. Υπάλληλοι	37	37	30	34	36	38
Ελ. επαγγ./Αγρότες	23	21	21	44	48	42
Άνεργοι	44	41	31	21	28	23
Συνταξιούχοι	40	40	36	43	43	42
ΘΡΗΣΚΕΥΜΑ:						
Καθολικοί	34	30	27	49	52	49
Προτεστάντες	46	43	40	32	37	33
Τίποτα/Άλλο	42	43	36	21	24	21
ΣΥΝΔΙΚΑΛΙΣΤΙΚΗ ΕΝΤΑΣΗ:						
Συνδικαλισμένοι	55	51	47	23	27	24
μόνο εργάτες	-	54	51	-	26	21
Μη συνδικαλισμένοι	37	36	32	37	41	37

Πηγή: Infratest dimap.

φωτικά στρώματα, όπως και της CDU/CSU στα ανώτερα και ανώτατα, έχει πάψει να υφίσταται. Επίσης, έχει περιοριστεί σημαντικά το εκλογικό πλεονέκτημα των Σοσιαλδημοκρατών στους εργάτες και τους ανέργους, γεγονός

μάλιστα που συνέβη πριν από τις τελευταίες εκλογές, στις οποίες η SPD είχε να αντιμετωπίσει τον ανταγωνισμό του Αριστερού Κόμματος στη διεκδίκηση των ψήφων αυτών των ομάδων. Τέλος, οι Σοσιαλδημοκράτες υπερτερούν έναντι των κομμάτων της Ένωσης στις ψήφους των νέων και οι Χριστιανοδημοκράτες/Χριστιανοκοινωνιστές στις ψήφους των εκλογέων που είναι 60 ετών και άνω, αν και αυτό το χάσμα γεφυρώνεται στις ενδιάμεσες ηλικιακές ομάδες στις οποίες οι προτιμήσεις των εκλογέων στα μεγάλα κόμματα τείνουν να μοιράζονται.

Ωστόσο, αυτή η τάση εξουδετέρωσης των διαφορών, που επιπλέον κάνει την εμφάνισή της με τη μορφή (σχεδόν) ταυτόχρονων εκλογικών απωλειών τόσο από την πλευρά της SPD όσο και της CDU/CSU, είναι το αποτέλεσμα της υποχώρησης της ικανότητας εκλογικής συσπείρωσης που είχαν οι Σοσιαλδημοκράτες και τα κόμματα της Ένωσης κατά το παρελθόν. Από τις ομοσπονδιακές εκλογές του 1998 έως τις εκλογές για την τοπική Βουλή στη Βόρεια Ρηνανία-Βεστφαλία τον Μάιο του 2005 παρατηρήθηκε το φαινόμενο συχνά τα μεγάλα κόμματα να κερδίζουν εκλογές με «δανειακές» ψήφους. Μόνο που, μετεκλογικά, SPD και CDU/CSU δεν γνώριζαν τι να τις κάνουν και πώς να τις συγκρατήσουν στον κομματικό τους κορμό (βλ. Walter, *Spiegel on line*, 21.9.2005).

Κατ' αυτόν τον τρόπο, η SPD κέρδισε τις ομοσπονδιακές εκλογές του 1998 κυρίως με τις ψήφους των μεσαίων στρωμάτων (59% των εκλογέων της SPD το 1998 ήταν ιδιωτικοί και δημόσιοι υπάλληλοι, Hartenstein 2002: 61). Τέσσερα χρόνια μετά, παρότι η SPD κέρδισε τις επόμενες ομοσπονδιακές εκλογές του 2002, μέτρησε σημαντικές απώλειες στις ψήφους των ιδιωτικών υπαλλήλων (-5%), των ελεύθερων επαγγελματιών (-2%), των καθολικών (-4%) και των ανδρών εκλογέων (-5%). Με άλλα λόγια, οι Σοσιαλδημοκράτες έχασαν ψήφους από ομάδες εκλογέων που συστηματικά ψηφίζουν τα κόμματα της Ένωσης, παρότι στις εκλογές του 1998 στήριξαν την SPD συμβάλλοντας αποφασιστικά στη νίκη της. Σε ό,τι αφορά τους Χριστιανοδημοκράτες, αυτοί κέρδισαν αρκετές εκλογές σε επίπεδο ομόσπονδων κρατιδίων από τον Οκτώβριο του 2002 έως τον Μάιο του 2005 και με τις ψήφους των «χαμένων του εκουγχρονισμού» και των «απογοητευμένων» (κυρίως με τις ψήφους των εργατών, όσων έχουν μικτό εισόδημα κάτω από 2.000 ευρώ το μήνα και με τις ψήφους των ανέργων).³ Στις Ομοσπονδιακές

3. Το 2004, στις εκλογές στο ομόσπονδο κρατίδιο του Σάαρλαντ, η CDU κέρδισε 7 επιπλέον ποσοστιαίες μονάδες στα άτομα με χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο και 4 ποσοστιαίες μονάδες στους εργατές, συγκριτικά με τη δύναμη που είχε στις ομάδες αυτές στις αμέσως προη-

εκλογές της 18ης Σεπτεμβρίου 2005, πάντως, τα κόμματα της Ένωσης κατέγραψαν σημαντική πτώση των ποσοστών τους στις προαναφερθείσες ομάδες (-7% στους εργάτες και -5% στους ανέργους, αλλά και -4% στους νέους και -3% στους συνδικαλισμένους που επίσης παραδοσιακά ψηφίζουν SPD).

SPD και CDU/CSU, είτε κερδίζουν είτε χάνουν εκλογές, παρατηρείται το φαινόμενο να έχουν απώλειες ψήφων από την παραδοσιακή εκλογική βάση και τις ομάδες των σταθερών ψηφοφόρων τους, αλλά επιπλέον να μην είναι σε θέση να συγκρατούν τις μετακινούμενες ομάδες εκλογέων. Τα κόμματα, ωστόσο, παραμένουν λαϊκά-πολυσυλλεκτικά εφόσον είναι σε θέση να λειτουργούν, σε πολιτικο-εκλογικό επίπεδο, ως «συγκολλητές» διαφορετικών ή αταίριαστων κοινωνικο-οικονομικών ομάδων. Η CDU διαθέτει αυτή τη συγκολλητική ιδιότητα εξ αρχής: ιδρύθηκε ως ένα κόμμα που συνένωνε καθολικούς και προτεστάντες, χαμηλά και υψηλά κοινωνικο-οικονομικά στρώματα, υπέρμαχους της αγοράς αλλά και της κοινωνικής οικονομίας της αγοράς. Η SPD απέκτησε σταδιακά αυτή τη συγκολλητική ιδιότητα, αποκτώντας εκλογική πρόσβαση σε συνδικαλισμένους και μη συνδικαλισμένους εργαζομένους, σε προτεστάντες και καθολικούς χωρίς ισχυρό εκκλησιαστικό δεσμό, σε εργάτες και υπαλλήλους του ιδιωτικού τομέα, σε υψηλά και χαμηλά μορφωτικά στρώματα. Το εκλογικό αποτέλεσμα της 18ης Σεπτεμβρίου 2005, που ανέδειξε δύο πτηνόμενους, είναι η συνέπεια της φθοράς μιας διπλής ταυτότητας που διέθεταν τα μεγάλα κόμματα στη Γερμανία: να βγαίνουν από μια μήτρα κομμάτων-*milieu* και, συγχρόνως, να λειτουργούν ως κόμματα λαϊκά-πολυσυλλεκτικά.

Το μεταρρυθμιστικό πρόγραμμα της SPD (Agenda 2010, Hartz I-IV) προκάλεσε την έντονη δυσφορία της παραδοσιακής εκλογικής της βάσης. Δεν είναι τυχαίο ότι μετά το 2003, όταν τίθενται σε εφαρμογή οι μεταρρυθμίσεις, έως τα τέλη του 2004 η SPD χάνει περίπου 100 χιλιάδες κομματικά μέλη και για πρώτη φορά στα τελευταία 50 χρόνια της κομματικής ιστορίας της ο αριθμός των μελών της πέφτει κάτω από τις 600 χιλιάδες (σήμερα υπολογίζο-

γούμενες τοπικές εκλογές (1999). Επίσης, στις τελευταίες εκλογές στο κρατίδιο του Σλέσβιχ-Χόλσταϊν (2005), η CDU αύξησε κατά 8 ποσοστιαίες μονάδες τις ψήφους της στους εργάτες και στους ανέργους και κατά 9 μονάδες τις ψήφους της στους εκλογείς με χαμηλή εκπαίδευση, συγκριτικά πάντοτε με τις προηγούμενες εκλογές για το εκεί τοπικό κοινοβούλιο (2000). Τέλος, στις εκλογές του Μαΐου 2005 στη Βόρεια Ρηνανία-Βεστφαλία, οι Χριστιανοδημοκράτες έλαβαν 14 ποσοστιαίες μονάδες επιπλέον στις ψήφους των εργατών και των ανέργων. Επρόκειται για μια αύξηση της δύναμής τους που ήταν σχεδόν διπλάσια της αύξησης στο μέσο εκλογικό ποσοστό τους (+7,8%) στη συγκεκριμένη εκλογική αναμέτρηση σε σχέση με την αμέσως προηγούμενη, πέντε χρόνια πριν.

νται σε 596 χιλιάδες).⁴ Συγχρόνως, όμως, ο περιορισμένος ριζοσπαστισμός της και η απόφασή της να ζητήσει πρόωρες εκλογές, χωρίς προηγουμένως να έχει ολοκληρώσει το σχέδιο μεταρρυθμίσεων που είχε υποσχεθεί, δημιούργησαν δυσαρέσκεια στα ανώτερα μεσαία στρώματα που είχαν στηρίξει την επάνοδό της στην εξουσία το 1998. Στην περίπτωση της CDU, τόσο ο μεταρρυθμιστικός ζήλος με τον οποίο το Χριστιανοδημοκρατικό κόμμα εμφανίστηκε επί ηγεσίας Angela Merkel όσο και το είδος μιας τεχνοκρατικής πολιτικής που εγκαινίασε η νέα αρχηγός του, προκάλεσαν το παραδοσιακό (καθολικό και συντηρητικό) εκλογικό της σώμα, αλλά και τους «χαμένους του εκουγχρονισμού» που, τα τελευταία χρόνια είχαν στραφεί στην CDU. Οι αντιδράσεις αυτές φρέναραν τον μεταρρυθμιστικό ζήλο της ηγεσίας των Χριστιανοδημοκρατών, πράγμα που προκάλεσε τη δυσφορία των ανώτερων μεσαίων στρωμάτων και των ανώτερων εισοδημάτων που ψηφίζουν CDU και όλων εκείνων που τάσσονται υπέρ της άμεσης εφαρμογής ενός ριζοσπαστικού μεταρρυθμιστικού σχεδίου.

Η φθορά τη διπλής ταυτότητας των μεγάλων κομμάτων περιορίζει την ικανότητά τους να κινητοποιούν το εκλογικό τους σώμα και, επιπλέον, τα οδηγεί να έχουν απώλειες ταυτοχρόνως και προς τα δεξιά και προς τα αριστερά: 370 χιλιάδες ψηφοφόροι της SPD και 640 χιλιάδες της CDU/CSU δεν προσήλθαν στις κάλπες. Εκτός αυτού, η SPD έχασε 960 χιλιάδες ψήφους προς τη Linkspartei και 740 χιλιάδες προς την CDU/CSU και την FDP, η δε CDU/CSU έχασε 1.100 χιλιάδες ψήφους προς την FDP, αλλά και 290 χιλιάδες προς τη Linkspartei (στοιχεία InfraTest dimap, *Wahlreport*). Αν αθροίσουμε τον αριθμό των εκλογέων και των δύο κομμάτων που επέλεξαν είτε τη στάση της «αποχώρησης», ψηφίζοντας ένα άλλο κόμμα από εκείνο που είχαν ψηφίσει στις προηγούμενες εκλογές, είτε τη στάση της «αδράνειας», στερώντας από το κόμμα που είχαν ψηφίσει στις προηγούμενες εκλογές την ψήφο τους και προτιμώντας την αποχή, διαπιστώνεται ότι ο αριθμός αυτός είναι σχεδόν ίδιος για τα δύο κόμματα (2.070 χιλιάδες ψήφοι είναι οι απώλειες για την SPD σε «αποχωρούντες» και «αδρανείς» εκλογείς και 2.030 χιλιάδες είναι οι αντίστοιχες απώλειες για την CDU/CSU).⁵

4. Οι αριθμοί αυτοί αναφέρονται σε δημοσιεύματα του Τύπου (βλ. *Die Tageszeitung*, <http://www.taz.de/pt/2005/05/20/a0109.nf/>), αναπαράγονται όμως (και δεν διαμεύονται επισήμως) σε δηλώσεις κομματικών και πρώην κομματικών στελεχών του Σοσιαλδημοκρατικού κόμματος (βλ. σχ. πληροφορίες σε <http://netzwerk-regenbogen.de/spdmin050409.html>).

5. Εδώ οι έννοιες της «αποχώρησης» (exit) και της «αδράνειας» (slack) χρησιμοποιούνται όπως στον Hirschman (2002).

5. ΟΥΤΕ ΚΟΜΜΑΤΑ-MILIEU ΟΥΤΕ ΛΑΪΚΑ-ΠΟΛΥΣΥΛΛΕΚΤΙΚΑ ΚΟΜΜΑΤΑ: ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟ ΚΟΜΜΑΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

Το κομματικό σύστημα της ΟΔΓ κατατάσσεται στον τύπο των κομματικών συστημάτων «περιορισμένου πολυκομματισμού». Από το 1961 έως το 1983 στο Bundestag εκπροσωπούνταν τέσσερα πολιτικά κόμματα και τρεις κοινοβουλευτικές ομάδες (Ένωση CDU και CSU, SPD, FDP). Στις ομοσπονδιακές εκλογές του 1983 οι Πράσινοι ξεπέρασαν το όριο του 5% και πέτυχαν την εκπροσώπησή τους στο Bundestag, διευρύνοντας τον κομματικό πλουραλισμό στη Γερμανία. Η διεύρυνση του κομματικού πλουραλισμού συνέπεσε, ωστόσο, με περιορισμό του κυβερνητικού πλουραλισμού, καθώς από τις ομοσπονδιακές εκλογές του 1983 ως τις εκλογές του 1994 το μοναδικό σχήμα που βρέθηκε στην κυβέρνηση ήταν ο μαυρο-κίτρινος συνασπισμός.

Η Ομοσπονδιακή Βουλή που προέκυψε από τις εκλογές της 18ης Σεπτεμβρίου 2005 είναι μια Βουλή έξι κομμάτων και των πέντε κοινοβουλευτικών ομάδων. Τον ίδιο αριθμό κομμάτων είχε το Bundestag το 1990, το 1994 και το 1998. Μόνο που τότε η PDS, η οποία είχε εισέλθει ως νέο κόμμα στο γερμανικό Κοινοβούλιο, διέθετε όλα τα χαρακτηριστικά ενός ισχυρού περιφερειακού κόμματος της Ανατολικής Γερμανίας, που όμως παρέμενε εκλογικά ασήμαντο στη Δυτική Γερμανία.

Η Linkspartei, η οποία αναδύεται από την οργανωτική και ιδεολογικο-πολιτική μήτρα της PDS και τη συνεργασία της τελευταίας με μια ομάδα συνδικαλιστών-αριστερών Σοσιαλδημοκρατών που είχαν αποχωρήσει από την SPD, αποκτά την εικόνα ενός «απολύτως νέου κόμματος», όπως πιστεύει το 53% των γερμανών εκλογέων (στοιχεία TNS Infratest, *Der Spiegel*, 34/2005). Ως νέο κόμμα, η Linkspartei όχι μόνο κατόρθωσε να υπερδιπλασιάσει το ποσοστό που είχε συγκεντρώσει το Κόμμα του Δημοκρατικού Σοσιαλισμού στις εκλογές του 2002 (από 4% σε 8,7%), αλλά επιπλέον να αποσπάσει ένα ικανοποιητικό ποσοστό (4,9%) στα παλιά ομόσπονδα κρατίδια.

Στους κερδισμένους των εκλογών αυτών ανήκουν, επίσης, οι Φιλελεύθεροι. Η FDP κατόρθωσε να αυξήσει κατά 2,4 ποσοστιαίες μονάδες τη μέση εκλογική δύναμή της και να πετύχει το πέμπτο καλύτερο εκλογικό ποσοστό της στην ιστορία των ομοσπονδιακών εκλογών, ξεπερνώντας την εκλογική μίζερια προηγούμενων αναμετρήσεων, αλλά και την εσωκομματική κρίση που προκλήθηκε στη διάρκεια των προηγούμενων εκλογών ως αποτέλεσμα της έλλειψης πολιτικού προσανατολισμού του κόμματος και της ιδεολογικής

αμφιταλάντευσής του μεταξύ της φιλεύθερης και της εθνικιστικής παραδοσιακής του συνιστώσας.

Η εκλογική επιτυχία του Αριστερού Κόμματος και των Φιλελευθέρων και η εκλογική αποτυχία των Σοσιαλδημοκρατών και των Χριστιανοδημοκρατών/Χριστιανοκοινωνιστών οδήγησαν σε μια ποιοτική αλλαγή του κοινοβουλευτικού πολυκομματισμού στη Γερμανία: τα μικρότερα κόμματα είναι εκλογικά σημαντικά και αριθμητικά περίπου ισοδύναμα μεταξύ τους, ενώ κανένα από τα μεγαλύτερα δεν έχει τα χαρακτηριστικά ισχυρού κόμματος. Η διεύρυνση του κομματικού πλουραλισμού και η αλλαγή των χαρακτηριστικών του κοινοβουλευτικού πολυκομματισμού υπήρξαν αποτέλεσμα, κατά βάση, δύο κοινωνικών διεργασιών:

Πρώτον, του σωρευμένου αποθέματος κομματικής και πολιτικής δυσαρέσκειας στο εκλογικό σώμα της Γερμανίας (βλ. Scaffow, 1996, σ. 297-317), το οποίο εκφράστηκε με την ψήφο στη Linkspartei. Η Linkspartei διαθέτει τα γνωρίσματα ενός κόμματος διαμαρτυρίας: καταρχάς αυτοπροσδιορίστηκε, έστω και έμμεσα, ως ένα κόμμα-συλλέκτης της διαμαρτυρίας («βεβαίως και πρέπει να αποσπάσουμε από το NPD αποπροσανατολισμένους ψηφοφόρους του», είχε δηλώσει ο Lafontaine σε συνέντευξή του στο περιοδικό *Stern*, 30.06.2005). Επιπλέον, αναγνωρίστηκε από το ίδιο το εκλογικό σώμα ως ένα κόμμα διαμαρτυρίας, εφόσον το 66% των γερμανών ψηφοφόρων θεωρεί ότι το Αριστερό Κόμμα προβάλλει λαϊκιστικές αξιώσεις, χωρίς να μπορεί να προσφέρει λύσεις στα προβλήματα και το 48% συμφωνεί με την άποψη ότι το Linkspartei «δεν έχει αναστολές να διεκδικήσει ψήφους από το δεξιό-εξτρεμιστικό περιβάλλον» (στοιχεία Infratest dimap/Deutschland Trend, III/2005).

Δεύτερον, η διεύρυνση του κομματικού πλουραλισμού και η αλλαγή των χαρακτηριστικών του κοινοβουλευτικού πολυκομματισμού υπήρξαν αποτέλεσμα βαθύτερων αλλαγών στην κοινωνικο-οικονομική δομή της Γερμανίας. Το μεταπολεμικό «μοντέλο Γερμανία» χαρακτηριζόταν από την ύπαρξη ευκαιριών κοινωνικο-οικονομικής ανόδου των εργατικών και των κατώτερων μεσαίων στρωμάτων και από τη σταδιακή εξομάλυνση των ισχυρών κοινωνικο-οικονομικών διαίρεσεων μέσα στον πληθυσμό. Επρόκειτο για μια «εξισωμένη κοινωνία των μεσαίων στρωμάτων» (nivellierte Mittelstandsgesellschaft), όπως τη χαρακτήρισε ο κοινωνιολόγος Helmut Schlesky. Αυτό το «μοντέλο Γερμανία» βρίσκεται πλέον σε κρίση. Οι κοινωνικές ανισότητες διευρύνονται (7,5% των νοικοκυριών έχουν μηνιαίο εισόδημα από δύο έως επτά φορές υψηλότερο από το αντίστοιχο μέσο καθαρό εισόδημα) και το μερίδιο της φτώχειας (κάθε πέμπτο νοικοκυριό έχει καθαρό εισόδημα κάτω από το ήμισυ του

μέσου καθαρού εισοδήματος) (Nollmann - Strasser, 2002). Στο πλαίσιο μιας «εξισωμένης κοινωνίας» των μεσαίων στρωμάτων τα μεγάλα κόμματα μπορούσαν να ασκήσουν την πολυσυλλεκτικότητά τους και να διευρύνουν την εκλογική πελατεία τους πολύ πέρα από τα κοινωνικο-πολιτισμικά περιβάλλοντα προέλευσής τους. Όσο, όμως, οι κοινωνικο-οικονομικές ανισότητες μεγαλώνουν, τόσο η πολυσυλλεκτικότητα μετατρέπεται σε μια ανεπιτυχή εκλογική στρατηγική, τουλάχιστον για την εκλογική προσέλευση εκείνων που είναι εγκατεστημένοι στους δύο πόλους των νέων ανισοτήτων. Αυτοί αναζητούν πιο γνήσιους εκφραστές των συμφερόντων τους.⁶ Έτσι εξηγείται το γεγονός, ότι στις εκλογές της 18ης Σεπτεμβρίου 2005 οι Φιλελεύθεροι σημείωσαν σημαντική βελτίωση των ποσοτών τους στους ελεύθερους επαγγελματίες (+4%), στους ιδιωτικούς υπαλλήλους (+3%), στους μη συνδικαλισμένους (+3%) και στους εκλογείς με υψηλή μόρφωση (+3%) (στοιχεία Infratest dimap), δηλαδή σε ομάδες ευημερούντων εκλογέων, στις οποίες και τα δύο μεγάλα κόμματα γνώρισαν σημαντικές απώλειες. Στο πλαίσιο της ίδιας αναμέτρησης το Αριστερό Κόμμα αναδείχθηκε σε κόμμα των εργατών (ψηφίστηκε από το 12%) και των ανέργων (ψηφίστηκε από το 24%). Πρόκειται για ομάδες εκλογέων που βρίσκονται στο περιθώριο των κοινωνικο-οικονομικών εξελίξεων και στις οποίες τόσο η SPD όσο και η CDU/CSU σημείωσαν σημαντικές απώλειες ψήφων (βλ. παραπάνω).

Στις τελευταίες εκλογικές αναμετρήσεις τα μεγάλα κόμματα, ακολουθώντας την εκλογική στρατηγική του πολυσυλλεκτισμού, συμπεριφέρονται σαν «ελεύθεροι καρβαλάρηδες». Επιδιώκουν δηλαδή, με τις ίδιες εκλογικές στρατηγικές που εφαρμόζουν εδώ και δεκαετίες, να συνεχίσουν να κερδίζουν εκλογές χωρίς να επιλύουν προβλήματα. Όσοι, όμως, βλέπουν τη θέση τους να αλλάζει, είτε ανήκουν στους «κερδισμένους» είτε στους «χαμένους», δεν επιθυμούν τη μετέθεση των προβλημάτων τους ούτε τη δειλή προώθηση των συμφερόντων τους. Έτσι, όμως, συμβαίνει σχεδόν πάντα με τους «ελεύθερους καρβαλάρηδες»: κάποτε έρχεται η στιγμή να καταβάλλουν «πρόστιμα». Και στις εκλογές της 18ης Σεπτεμβρίου 2005 «πρόστιμα» επέβαλαν οι εκλογείς και στα δύο μεγάλα κόμματα. Μένει να διαπιστώσουμε πώς και πότε SPD και CDU/CSU θα αντιδράσουν στις εκλογικές «ποινές» τους. Μέχρι στιγμής, πάντως, απλώς διαχειρίζονται την ήττα τους, προσπαθώντας να σχηματίσουν μια κυβέρνηση μεγάλου συνασπισμού.

6. Για το «μοντέλο Γερμανία» και τα όριά του, βλ. σχετικό διάλογο στην εφημερίδα *Die Zeit*, Projekt Links. Rueckkehr der Utopie, http://www.zeit.de/deutschland/politik/projektlinks/essa_y_einleitung?page=all, 18.10.2005.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- EISEL, STEPHAN (2002), «Ein Wahlergebnis und sieben Fragen», *Die Politische Meinung*, 396/2002.
- FORSCHUNGSGRUPPE WAHLEN (2005), *Politbarometer*, 2005.
- FORSCHUNGSGRUPPE WAHLEN (2005), *Bundestagswahl. Eine Analyse der Wahl vom 18.09.2005*, Mannheim.
- GRAF, JUTTA - VIOLA NEU (2002), *Politikkompas. Analyse der Bundestagswahl vom 22.09.2002*, Konrad-Adenauer-Stiftung, Sankt Augustin.
- HARTENSTEIN, W. (2002), *Den Wählern auf der Spur*, Roehrig Universitaetsverlag, St. Ingbert.
- HIRSCHMAN, ALBERT O. (2002), *Αποχώρηση, διαφωνία και αφοσίωση. Αντιδράσεις στην παρακμή επιχειρήσεων, οργανώσεων και κρατών*, πρόλ.-επιμ.: Η. Κατσούλη, μτφ.: Τ. Πλυτά, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.
- INFRA TEST DIMAP (2005), *Deutschland Trend*, 1998, 2002, Ιούλιος-Σεπτέμβριος 2005.
- INFRA TEST DIMAP (2005), *Wahlreport, Bundestagswahl 18.09.2005*, Βερολίνο.
- LUCAS, ALEXANDER R., *Das Kreuz mit dem Kreuz*, Magister Artium, Philosophisch-Historische Fakultät, Universität Heidelberg, <http://www.alexander-lucas.de/uni/ma/titel.htm>.
- MUELLER, ANNA (επιμ.) (2004), *Wahllexikon 2004. Wahlergebnisse in der BRD und in den Laendern 1946-2004*, Konrad-Adenauer-Stiftung, Βερολίνο.
- NEU, VIOLA (2005), *Analyse der Bundestagswahl vom 18.09.2005*, Online-publikation, Konrad-Adenauer-Stiftung, Βερολίνο.
- NIEDERMAYER, OSKAR (1999), *Die Parteien nach der Bundestagswahl 1998*, Leske+Budrich, Opladen.
- NOLLMANN, GERD - HERMANN STRASSER (2002), «Armut und Reichtum in Deutschland», *Aus Politik und Zeitgeschichte*, B 29-30/2002.
- PAPPI, FRANZ URBAN (1985), «Die konfessionell-religiose Konfliktlinie in der deutschen Wählerschaft», στο D. Oberndoerfer - H. Rattinger - K. Schmitt (επιμ.), *Wirtschaftliche Lage, religiöse Wandel und Wertwandel. Folgen fuer das politische Verhalten in der BRD*, Duncker & Humblot, Βερολίνο.
- SCARROW, SUSAN E. (1996), «Politicians against parties: Anti-party arguments as weapons for change in Germany», *European Journal of Political Research*, 29, 3/1996.
- SCHELSKY, HELMUT (1979), *Auf der Suche nach Wirklichkeit*, Muenchen.
- SCHMITT, KARL (1985), «Religiose Bestimmungsfaktoren des Wahlverhaltens: Entkonfessionalisierung mit Verspaetung?», στο D. Oberndoerfer - H. Rattinger - K. Schmitt (επιμ.), *Wirtschaftliche Lage, religiöse Wandel und Wertwandel. Folgen fuer das politische Verhalten in der BRD*, Duncker & Humblot, Βερολίνο.

- WALTER, FRANZ (2005), «Christlich Demokratische Erosion», *Spiegel Online*, 21.09.2005 (<http://www.spiegel.de/politik/debatte/0,1518,375769,00.html>).
- WOYKE, WICHARD (2002), *Bundestagswahl 2002. Wahl, Wähler, Wahlkampf*, Leske+ Budrich, Opladen.